

Alexander. – L.: Variorum Reprints, 1978. – P. 266-293; **11.** *Bury, J. B.* A History of the Eastern Roman Empire / J. B. Bury. – L.: MacMillan and Co, 1912. – 530 p.; **12.** *Dittrich, Z. R.* Christianity in Great Moravia / Z. R. Dittrich. – Groningen: J. B. Wolters, 1962. – 316 p. – (Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwse Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, v. XXXII); **13.** *Duichev, I.* A Nationality-Building Factor: The Role of the Slavonic Script for the Bulgarians / I. Duichev // Kiril and Methodius: Founders of Slavonic Writing. A Collection of Sources and Critical Studies / ed. by I. Duichev. – N.Y.: Columbia University Press, 1985. – P. 37-47. – (East European Monographs, No. CLXXII); **14.** *Horálek, K.* La traduction vieux-slave de l'évangile-sa version originale et son développement ulterieur / K. Horálek // Byzantinoslavica. – 1959. – An. XX. № 2. – S. 267–284; **15.** *Lencek, R.* The Culturological Legacy of the Cyrillo-Methodian Tradition / R. Lencek // Сб. тр. / Българска Академия на науките, Кирило-Методиевски научен център. – София, 1987. – Кн. 4 (Хиляда и сто години от смъртта на Методий): Кирило-Методиевски студии. – С. 18-22; **16.** *Mango, C.* Byzantium: The Empire of New Rome / C. Mango. – L.: Weidenfeld and Nicolson, 1980. – 334 p.; **17.** *Mathiesen, R.* The Church Slavonic Language Question: An Overview (IX-XX Centuries) // Aspects of the Slavic Language Question / ed. by R. Picchio and H. Goldblatt. – Vol. I. Church Slavonic – South Slavonic – West Slavonic. – New Haven: Yale Concilium on International and Area Studies, 1984. – P. 45-65. – (Yale Russian and East European Publications, No. 4-a); **18.** *Obolensky, D.* The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe, 500–1453 / D. Obolensky. – 2nd ed. – New Haven: Eastern Press, 1982. – 552 p.; **19.** *Picchio, R.* Guidelines for a Comparative Study of the Language Question among the Slavs / R. Picchio // Aspects of the Slavic Language Question / ed. by R. Picchio and H. Goldblatt. – Vol. I. Church Slavonic – South Slavonic – West Slavonic. – New Haven: Yale Concilium on International and Area Studies, 1984a. – P. 1-42. – (Yale Russian and East European Publications, No. 4-a); **20.** *Picchio, R.* The Impact of Ecclesiastic Culture on Old Russian Literary Techniques / R. Picchio // Medieval Russian Culture / ed. by H. Birnbaum and M. S. Filer. – Berkeley-Los Angeles-L.: University of California Press, 1984b. – P. 247-279. – (California Slavic Studies, XII); **21.** *Rabin, C.* Massorah and *Ad Litteras* / C. Rabin // Hebrew Studies. – 1985. – T. 26. – S. 81-91; **22.** *Ševčenko, I.* Three Paradoxes of the Cyrillo-Methodian Mission / I. Ševčenko // Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World / I. Ševčenko. – L.: Variorum Reprints, 1982. – P. 220-236; **23.** *Vondrák, V.* O církevněslovanském překladu evangelia // Daničičev zbornik. – Belgrade: Srpska Akademija Nauka, 1925. – S. 9-27.

Тепла О. М. (Київ, Україна)

Функціонально-семантичне поле аспектуальності як універсальна типологічна категорія у зіставленні різних мов

Розглядається питання аспектуальності в межах функціонально-семантичного підходу, що є семантичною підставою для порівняння фактів мов різного типу.

Ключові слова: *аспектуальність, видові форми дієслова, доконаний вид, недоконаний вид*

Рассматривается вопрос аспектуальности в границах функционально-семантического подхода, что является семантическим основанием для сравнения фактов языков разного типа.

Ключевые слова: *аспектуальность, видовые формы глагола, совершенный вид, несовершенный вид.*

The question of aspectuality within the functional semantic approach that is semantic ground for different type languages comparison is considered.

Key words: *aspectuality, verb aspect forms, perfective aspect, imperfective aspect.*

З-поміж багатьох перспективних напрямів сучасного мовознавства особливе місце посідає функціональна лінгвістика, одним з найважливіших завдань якої є дослідження функціонально-семантичних полів різних мов. Функціонально-семантичні поля різних мов, в основу яких покладено одну й ту ж семантичну категорію, можуть мати неоднакову структуру. Так, у слов'янських мовах центром поля аспектуальності є категорія виду, а наприклад, у німецькій мові, де виду немає, центральну роль відіграють різні лексико-граматичні засоби вираження граничності. Аспектуальність як понятійна категорія є предметом постійного вивчення науковців (Н. Д. Арутюнова, Б. М. Балін, О. В. Бондарко, В. Г. Гак, І. Б. Долініна, І. П. Іванова, Н. А. Козинцева, О. С. Кубрякова, Ю. С. Маслов, О. Єсперсен, А. Хорнбі, Дж. Лакоф), однак категоріальні параметри аспектуальності дієслова у різних мовах ще й досі остаточно не визначені.

За визначенням О. В. Бондарка, аспектуальність – це функціонально-семантичне поле, яке утворюється шляхом взаємодії мовних засобів (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексико-граматичних, лексичних та їх різноманітними комбінаціями), які об'єднуються за спільністю семантичних функцій, що належать до сфери аспектуальних відношень, тобто відношень, зміст яких полягає в передаванні характеру перебігу та розподілу дії у часі [1]. Становлення теорії функціонально-семантичних полів відбувалося в процесі дослідження лінгвістом категорії дієслівного виду (на матеріалі російської та деяких інших слов'янських мов) як частини аспектуальності.

Залежно від функцій у мовленні, всі засоби мови (незалежно від їх належності до того чи іншого мовного рівня), які містять у своїй семантиці вказівку на характер перебігу та розподілу дієслівної дії у часі, можуть бути об'єднані в єдине поле аспектуальності. Це дає змогу встановлювати функціональні особливості лексичних та морфологічних аспектуальних засобів, а також деталізувати їх структурні характеристики та характер взаємодії у процесі спільного функціонування.

Незважаючи на те, що проблемі аспектуальності в межах функціонально-семантичного підходу присвячено низку теоретичних праць, актуальними залишається питання, пов'язані із зіставно-типологічним описом аспектуальних явищ мов, різних за структурою, на основі функціонально-семантичних категорій, що дає змогу вносити корективи у методіку вивчення категорії виду в українській мові і суміжних явищ у національних мовах іноземних студентів.

У традиційних граматиках опис мовних явищ базується на принципі від форми до значення, від засобів граматики до їх функцій у мові. Такий підхід до явищ граматики при порівняльному описі різних за структурою мов обумовлює зіставлення граматичних категорій однієї мови з граматичними категоріями іншої. При цьому інколи значення категорії, наявної в одній мові, переноситься на іншу мову, у якій є граматичні форми з аналогічним

семантичним інваріантом, які не оформилися у граматичну категорію, зокрема це стосується граматичної категорії виду.

У сучасній лінгвістиці сформувалися напрями, які описують граматичні явища за принципом не лише від засобу до функцій, але й від функцій до засобів їх вираження в мові (функціональна граматика). При такому описі мова розглядається як система, у якій одиниці всіх її рівнів на основі єдиної семантичної функції об'єднуються у понятійні категорії – функціонально-семантичні поля. Трагування функціонально-семантичних категорій базується на теорії понятійних категорій О. Есперсена. Термін понятійна категорія був замінений поняттям функціонально-семантична категорія для того, щоб підкреслити, що йдеться не тільки про категорії мислення, але також і про категорії, що стосуються мови [1].

За визначенням О. В. Бондарка, «функціонально-семантичне поле є двобічна (змістовно-формальна) єдність, що охоплює конкретні засоби даної мови з усіма особливостями їх форми і змісту. Разом з тим в основі функціонально-семантичного поля - певна семантична категорія, що є тим семантичним варіантом, який об'єднує різноманітні мовні засоби і обумовлює їх взаємодію [2, 23].

Функціонально-семантичні категорії – такі, як модальність, персональність, темпоральність, аспектуальність, – можуть бути віднесені до лінгвістичних універсалій, тобто явищ, спільних для всіх чи більшості мов світу. Такі мовні універсалії є семантичним підґрунтям при зіставно-типологічному описі мов, оскільки зіставляти можна порівнювані явища. Для кожної мови надзвичайно важливими є аспектуально-темпоральні значення, їх можна віднести, за словами О. В. Бондарка «до ядра тієї категоріальності, на якій ґрунтується граматики мови» [3, 28]. Без оволодіння цими аспектуально-темпоральними значеннями неможливе грамотне оволодіння мовою.

Однак, слухаючи українську мову іноземців, фіксуємо численні помилки, пов'язані з характером перебігу дії, тобто з видом дієслова і суміжними з ним явищами. Порушення мовної системи у мовленні іноземців спричинене: труднощами граматичної категорії виду; інтерференцією рідної мови; недоліками в методиці. У системі навчання української мови іноземців подолати ці труднощі неможливо, не враховуючи особливості вираження аспектуальних явищ у рідній мові іноземних студентів, їх відмінності від українського дієслівного виду і суміжних з ним явищ.

Вважаємо, що система вивчення категорії виду в українській мові має будуватися не лише на основі досягнень слов'янської аспектології, але й з урахуванням особливостей вираження аспектуальності у рідній мові іноземців. Теоретичною основою мовного зіставлення у цьому контексті є «типологія аспектуальних систем» мов [3, 21].

У сучасній україністиці розрізняють поняття граматичної категорії виду і понятійної, семантичної категорії аспектуальності. Категорія дієслівного виду виражається системою протиставних один одному двох рядів форм зі схожим значенням [3, 21]. Значення – це характер перебігу дії і розподіл її у часі, а форми – це форми дієслів доконаного і недоконаного виду в їх опозиції один до одного. Граматичною категорією виду охоплена вся система української мови.

Функціонально-семантична категорія аспектуальності також передає характер перебігу дії і розподіл її у часі. Але виражається вона різними мовними засобами: морфологічними, синтаксичними, словотворчими, лексико-граматичними, лексичними та їх різноманітними поєднаннями [4]. Таке розмаїття формального вираження семантичного інваріанта дає змогу порівняти мови, які належать до різних типів.

Поняття аспектуальності – це семантична підстава для порівняння фактів мов різного типу. Поле аспектуальності є у кожній мові – це різні мовні засоби, що виражають характер перебігу дії і розподіл її у часі. В українській мові провідним центром функціонально-семантичної категорії аспектуальності є граматична категорія дієслівного виду. Крім граматичної категорії виду, до функціонально-семантичної категорії аспектуальності в українській мові належать лексичні засоби передавання характеру перебігу дії, наприклад, слова: *інколи, час від часу, довго, раптом, щодня* та ін. У передаванні характеру перебігу дії можуть брати участь синтаксичні засоби речення і складного синтаксичного цілого. Зокрема у реченні «*Ось так завжди: він увійде – вона підбіжить до нього, обійме й поцілує*» представлено комплекс семантичних елементів аспектуальності: видо-часові форми дієслів, недієслівні лексичні засоби, побудова речень.

До змістовних варіантів аспектуальності входить також поняття граничності / неграничності дієслова. Як відомо, дієслова, лексична семантика яких виражає необмежену дію, не утворюють видових корелятивів доконаного виду (*жити, сидіти, мріяти* та ін.), однак від цих дієслів активно утворюються способи дії (*зажити* по-іншому, *пожити* кілька днів, *прожити* життя, *дожити* до старості, *посидіти* хвилину, *просидіти* весь день та ін.).

Отже, в українській мові центром поля аспектуальності є граматична категорія виду, що охоплює всі форми дієслова і всі дієслівні лексеми.

У сучасній аспектології зазвичай вивчаються і обговорюються морфолого-граматичні значення видових форм української мови і менш вивченими є їх синтаксичні функції. Разом з тим вони відіграють важливу роль у побудові речень, словосполучень і текстів.

Конструктивно-синтаксичні функції видових форм є обов'язковими у складі структурних компонентів певних моделей простих і складних речень у їх типових значеннях. Такі синтаксичні функції видових форм наявні, коли значення синтаксичних структур відповідають значенню тільки одного виду, тому їх можна назвати синтаксично пов'язаними, обумовленими синтаксичною будовою речення. Такими, наприклад, є моделі простих заперечних інфінітивних речень з дієсловами доконаного і недоконаного виду і давальним відмінком, що позначає суб'єкт (*Тобі не скласти/складати цей іспит*); модель складнопідрядного речення з підрядною частиною, у якій інфінітивний предикат недоконаного виду зі сполучником *замість того, щоб* виражає ухилення особи від виконання дії або непрямую спонуку до дії (*Замість того, щоб читати, я піду прогуляюся*); модель складнопідрядного речення зі сполучниковим поєднанням *варто* + інфінітивний присудок у підрядній частині у формі доконаного виду, що виражає безпосередню наступність дії головної частини після дії підрядної частини (*Варто нам попросити її про*

допомогу, як вона одразу погоджується/погодилася); модель складнопідрядного речення зі сполучником *щоб не* + дієслово доконаного виду у з'ясувальній підрядній частині, що стосується слів із значенням побоювання, які виражають можливість здійснення намічених в них небажаних дій (*Я боявся, щоб не запізнитися*).

Уживання видових форм у тексті має важливе значення для організації його цілісності, встановлення відношень між його компонентами і вираження його комунікативної спрямованості. Текстові функції видових форм базуються на їх синтаксичних функціях. Так, вираження одночасності дій формами недоконаного виду надає тексту зображальний фоновий характер, вираження послідовності цілісних дій і часткової одночасності дій формами доконаного виду надає тексту динамічний характер.

Отже, виділення у лінгвістиці функціонально-семантичних категорій дає підстави для порівняння мов різних типів, що має стати об'єктом лінгводидактики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бондарко А. В.* К проблематике функционально-семантических категорий (Глагольный вид и «аспектуальность» в русском языке) / *А. В. Бондарко* // Вопросы языкознания. – 1967. – №2. – С. 38-45; 2. *Бондарко А. В.* Функциональная грамматика / *Бондарко А. В.* – Л.: Наука, 1984. – 247 с.; 3. *Бондарко А. В.* Теория значения в аспектологических исследованиях Теория грамматического значения и аспектологические исследования / *Бондарко А. В.* – Л.: Наука, 1984. – 325 с.; 4. *Бондарко А. В.* Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / *Бондарко А. В.* – Л.: Наука, 1983. – 256 с.

Теряєв Д.О. (Київ, Україна)

Золотое сечение и ритм в звучащих текстах оригинала и переводов (экспериментально-фонетическое исследование)

За результатами експериментально-фонетичного дослідження акустичної природи поезії О.Пушкіна, перекладів на українську мову встановлено гармонію звучання за критеріями золотого перетину, ритму.

Ключові слова: експериментально-фонетичне дослідження, акустична природа, поезія, золотий перетин, ритм, переклад.

На основани результатів експериментально-фонетического исследования акустической природы поэзии А. Пушкина, переводов на украинский язык установлена гармония звучания согласно критериям золотого сечения, ритма.

Ключевые слова: экспериментально-фонетическое исследование, акустическая природа, поэзия, золотое сечение, ритм, перевод.

On results foundation of experimentally-phonetic research of acoustic nature poetry O.Pushkin's, translations on the Ukrainian language established harmony sounding according to criterion of golden section and rhythm.

Key words: experimentally-phonetic research, acoustic nature, poetry, golden section, rhythm, translation.